

Marija Sabljak Šaljan: Uspomene iz Udbine

Udbina mog djetinjstva je maleni zidani grad na uzvisini, uvijek izložen suncu - Udbina je visoko, sama na brdu, pa je u njoj sunčevo svjetlo od najranije zore do zadnjeg sumraka. Naša je kuća bila malo niže, u vijencu oko grada, u zelenilu voćaka. U našem je voćnjaku bilo puno šljiva i jabuka te jedna visoka razgranata trešnja. Pod njom su bile košnice moje bake Ane. Ana je bila blaga i pametna žena, kojoj su se ljudi često obraćali sa svojim brigama i nevoljama. Mene je posebno voljela i štitila.

No, od ranog sam djetinjstva morala raditi, i prije negoli sam krenula u školu. Prvo sam čuvala i hranila tuke, a onda i kuhala, prala robu, brinula o blagu. Bilo je i puno lijepih trenutaka. Igre, prijateljstava, prve djevojačke maštarije... Ljepše i bogatije djevojke udavale su se za viđenije momke tu, u našoj blizini, a siromašnije su možda odlazile u Podlapaču, gdje se živjelo teže negoli kod nas.

Ali nama nije bilo suđeno da puno razmišljamo o ljubavima i budućnosti!

Udbina je u mom djetinjstvu bila kotarski gradić s oko 1.600 stanovnika, od kojih su velika većina bili Hrvati. U njoj se nalazio sud, porezni ured, policijska uprava i niža gimnazija, no na svim tim mjestima radili su Srbi, najčešće oni koji su u Udbini vidjeli mali Beograd. Eto, ta niža gimnazija jedne je godine odjednom ukinuta, i to samo zato jer se pokazalo da se upisuju pretežito Hrvati.

Oružnici (žandari) su često znali pretraživati naše kuće, odvoditi i premlaćivati naše mladiće. Sjećam se kad su jedne godine presreli povorku svatovskih kola i počeli ponižavati mladoženju Milu Piščevića, bajunetama trgajući male papirnate zastavice s konjske orme prvih kola. Konji su se tada odjednom prestrašili, kola se prevrnula, a mladenci se našli na ledini. To nasilje koje je mladi par doživio na potoku kod Vrbancjevih kuća u Mutiliću, nadvit će se nad njihov cijeli život. Mile će koju godinu kasnije proći Križni put kroz

Sloveniju, uspjeh će se doduše vratiti i skloniti u Zagrebu, no tamo će ga tražiti i pronaći udbinski četnici, odvesti u nepoznato i ubiti.

Mnogi naši srpski susjedi bili su organizirani i imali su oružje. A osjećali su da su u svojoj državi. U prvim redovima bili su *solunski dobrovoljci* i njihovi sinovi, a njih je u okolnim selima bilo dosta, npr. Baste, iz obližnjeg krbavskog sela Baste.

Takvi su na našem glavnom trgu 1937. podigli spomenik kralju Aleksandru, a čemu je kum na otvorenju bio neki Knežević. Kakav je taj čovjek bio, vidi se po tome što je sljedeće, 1938. godine, na blagdan Tijelova, na konju htio ujahati u našu crkvu, u kojoj smo se bili okupili na blagdanskom slavlju.

Naša je kuća, skupa sa svim ostalim hrvatskim kućama u vijencu oko Udbine, spaljena u kolovozu 1942., prije negoli smo ovršili žito koje smo tek bili dovezli kući. Naša se majka tada s nama petero male djece uspjela skloniti u utvrđeni grad na brijegu. Ali to je bilo tek naše prvo, najlakše progonstvo...

Udbina je bila prepuna izbjeglica, jer su svi obližnji zaseoci bili spaljeni. Danonoćno smo bili pod vatrom. Ali naši vojnici i domaći ljudi hrabro su se branili. Ginulo se, no svi smo cijelim bićem sudjelovali u obrani.

Vremenom je onda počelo ponestajati strjeljiva, ogrijeva, hrane za ljude i za blago. U rujnu je zato s improviziranog uzletišta u Bihać evakuirana velika skupina udbinske djece. Tada su otišla i moja braća Mate i Ivica, za kojima smo svi plakali jer nismo znali hoćemo li se ikada više vidjeti.

Na svetu Luciju 1942. naš se život konačno sav prelomio. Sjećam se da je jesen te godine bila topla, da u prosincu nije bilo snijega, ali da je baš tih dana odjednom jako zahladilo. Svima je bilo jasno da više ne možemo ostati, da će nas naši neprijatelji sve uništiti i da se moramo pokušati probiti i spasiti. U tri sata noću, po gustoj magli i jakoj zimi, u zbjeg je prema Lovincu krenula kolona od 1 200 ljudi... Tko je ikada vidio ljude koji se rastaju sa svojim domom, svojom zemljom, svojim blagom – taj zna što je pakao... Svatko je nosio tek samo najnužnije - nešto robe, nešto hrane. Vidjela

sam kako moje prijateljice plaču za škrinjama u kojima se skupljala dota za njihovu udaju...

Kroz vrleti, šumu, kamenje, a uz stalnu partizansku pucjavu, bježanje, rasulo, bol, plač... kretali smo se najbrže što smo mogli. Na rukama sam nosila malog brata Nikicu, uvijek zabrinuta da s očiju ne izgubim majku i drugu sestru – jer u tom će se zbjeugu doista nekoliko žena i djece izgubiti i nitko ih kasnije više ne će naći. Kroz noć mi je neki vojnik pomagao nositi brata, no cijeli sljedeći dan nosila sam ga sama. A oko mene su sve bili očajni, prestrašeni i zabrinuti ljudi.

Tek sljedeću večer - trebalo je kroz vrlet prijeći dvadeset i pet kilometara - stigli smo do Lovinca. Tamo sam vidjela kako su se stariji Udbinjani opraštali od zadnjeg dijela svoje imovine, od svojih kola i konja... Gledala sam kako starim tvrdim i ponositim ljudima drhte ruke dok su zadnji put gladili svoje blago.

Okol Nove Godine vlakom smo prebačeni u Zagreb. U Zagrebu su nam, prljavima i jadnima, uzeli odjeću, pa je u velikim bačvama u dvorištu raskuživali, dok smo mi polugoli čekali u praznim prostorima Paromlina. A da ste me poslije toga vidjeli! Sva se odjeća bila zgužvala i stisla, pa sam u mome nekad pristalu kostimu izgledala kao strašilo!

No, čovjek se bori za život, kako god njegov položaj bio težak...

Moj će se život nastaviti u jednom selu pokraj Bjelovara, kamo je moja obitelj bila smještena U starom, hladnom, ruševnom dijelu kuće jedne dobrostojeće obitelji kojoj smo bili dodijeljeni, provest ćemo puno godina, sve dok se mi djeca ne poudamo i ne zaposlimo se. Od gospodara na svome, postali smo sluge! Svi su Udbinjani – smješteni većim dijelom kod seljaka oko Bjelovara, Đurđevca ili Koprivnice – od jutra do mraka radili na zemlji domaćina, bez ikakve plaće.

A poslije rata se nismo mogli vratiti kući, pa makar i na zgarište. Znali smo koliko nas mrze... Još ima sačuvanih *Dozvola* na kojima *Gradski narodni odbor Gospić* pojedinim, slučajno preostalim, krbavskim Hrvatima izdaje potvrdu "...za slobodno putovanje do Borovog sela – bez prava na

povratak..." Najjasnija poruka bilo je međutim odvođenje ljudi iz njihovih novih mjesta boravka. Pripadnici OZN-e, naši susjedi, Srbi, iz Mutilića, Ondića, Jošana – sve smo ih poznavali imenom i prezimenom - krstarili su u poratnim godinama Podravinom, Slavonijom i Srijemom i odvodili naše ljude u zatvor ili na smaknuće. Bez suda i ikakve prijave odveli su i negdje, na nepoznatim mjestima, ubili najmanje desetoricu Udbinjana...

A mi smo na tuđem dali sve od sebe, ne štedeći se. Onako jadne, dugo su nas gledali s visoka, kako to uvijek bude s prognanicima. Sjećam se da je Nikica išao u školu više godina bez cipela, no kad bi ga učiteljica pitala zasto ne nosi cipele, on bi odgovarao da više voli ići bos, pa i po mrazu. A kad bi više nas išlo skupa, mogli smo ponekad iza naših leđa čuti da nas zovu "dotepenci", a ponekad i "gle, idu, lički Cigani....!" No, kad su se na kraju godine čitale pohvale najboljim učenicima, najčešće se čulo: Sertić, Šutija, Krmpotić, Rajković, Sabljak...

Marljivo smo radili, čuvali svoj obraz i poštenje, a Podravina nas je polako počela prihvaćati, poštivati i voljeti. I mi nju... Školovali smo se, zaposlili, podigli nove obitelji. Mnogi su od nas, međutim - osobito Udbinjani koji su novi dom bili našli u istočnoj Slavoniji i Baranji - još jedanput sve izgubili i bili prognani, sada, devedesetih...

A naš zavičaj? Negdje oko 1960., skoro dvadeset godina nakon tužnog odlaska, prvi puta smo nas dvije sestre putovale cestom prema jugu i zastale na Udbini ... Kriomice smo se prišuljale do mjesta na kojem je nekada stajala naša kuća... prepoznale ga, a suze su same počele teći niz lice ...